

Dr. Gruber László

plébános, teológiai tanár

A II. Vatikáni Zsinatot követő liturgikus paradigmaváltás és templomtér átalakítás kritikai megítélése

Bevezetés

Sacrosanctum Concilium

A II. Vatikáni Zsinatot (1962-1965) követő liturgikus reformok két legszembevetőbb hatása a latin nyelv eltűnése¹, ill. a 'szembemisézés' gyakorlatának meglehetősen gyorsasággal történő és - kevés kivételtől eltekintve - egyetemes elterjedése a latin rítusban²; de vajon mit mond ezzel kapcsolatban maga a *Sacrosanctum Concilium* liturgikus konstitúció? A népnyelv használata valóban megengedett, ugyanakkor „a latin nyelv használatát a részleges jog érvényben maradása mellett a latin rítusban meg kell tartani” (SC 36, 1§); a dokumentumban azonban semmilyen közvetlen vagy közvetett utalás nincs a szembemisézés gyakorlatára, ill. arra vonatkozólag, hogy az oltárt a nép fele kellene fordítani. Andreas Jungmann, a zsinati liturgikus konstitúció egyik fő szerzője, határozottan ellenezte azt a polémikus megfogalmazást, miszerint a pap korábban a „népnek hátat fordítva misézett” volna, ellenkezőleg: nem a papnak a néptől való elfordulásáról van szó, hanem sokkal inkább arról, hogy a pap és a hívők ugyanabba az irányba, az Úr felé néznek az Eucharisztia liturgiája

¹ „Valószínű az is, hogy a közös liturgikus nyelv eltűnése a jövőben csak erősíteni fogja bizonyos katolikus vidékek centrifugális törekvéseit”. Ratzinger, J., *Beszélgetés a hitről Vittorio Messori-val*, Vigília Kiadó, Budapest 1990, 107. Hasonló történt a hivatalos egyházi zenét, a gregoriánt illetően is, ami gyakorlatilag, a Zsinat szándékával ellentétben, mára teljesen kiszorult a liturgiából. Mindez jól mutatja, hogy mind elméletben, mind gyakorlatban milyen nagy mértékű a Zsinattól való eltávolodás; vö. Ratzinger, J., *Beszélgetés a hitről*, 111.

² A *celebratio versus populum* misézési gyakorlat elterjedéséről írja Joseph Ratzinger: „El kell ismerni, hogy legalább a 19. sz. óta nemcsak a liturgia kozmikus irányulásának értelme tűnt el, hanem a keresztképet mint a keresztény liturgia vonatkozási pontját is alig értették már. Ezzel a régi celebráció-irány kijelentés nélkülivé lett; ekkor alakulhatott ki az a beszédmód, hogy a pap a 'fal felé', vagy éppenséggel az az elképzelés, hogy a tabernákulum felé miséznek. Csakis ennek a félreértésnek a háttere magyarázza az új celebráció-irány triumfális diadalmenetét, mely minden utasítás nélkül és annak ellenére (vagy éppen ezért) olyan egyhangúsággal és gyorsasággal ment végbe, mely az addigiak jelentéselvesztése elképzelhetetlen lett volna”. Ratzinger, J., *Das Fest des Glaubens*, Johannes Verlag, Einsiedeln 1985, 123.

során, míg az azt megelőző igeliturgiának valóban hirdető és párbeszédese jellege van, amelyhez a megszólítás és a válasz hozzátartozik³; Jungmann álláspontját képviselte a zsinat másik vezető liturgistája, Louis Bouyer, ill. Klaus Gamber is⁴.

A szentmise tekinthető a mindenkori jelenben végzett egyetlen hatalmas imádságnak, egymáshoz szervesen illeszkedő és egybefüggő imák láncolatának, melyek közül is a mise központi része, a kánon a leghangsúlyosabb, az alapítás és szerzés szavaival. Ezért is helytelen és megtévesztő a liturgikus reformot megelőzően „háttalmisézésről” vagy „fal felé misézésről” beszélni, ahogyan szintén megtévesztő a II. Vatikáni Zsinatot követően „szembemisézésről”, mintha a nép lenne a vonatkozási pont, és így a hívekhez képest mondjuk, hogy szemben vagy háttal van az oltár, mintha a pap nekik mutatná be a szentmisét, nem pedig a mindenható, fölséges és örökkévaló Istennek; a „szembemisézés” kifejezés is elárulja, hogy mennyire megfogyatkozott a szimbólumok iránti érzékünk⁵. Távol mindenfajta szembenállástól, sokkal inkább arról van szó, hogy - az oltár ugyanazon oldalán álló pap, mint a közösség vezetője és a hívő nép azonos irányban állva, együtt fohászkodjon és könyörögjön az Úrhoz; a pap szándéka tehát nem az volt, hogy hátat fordítson a népnek, hanem, hogy velük együtt a szentély irányába, Kelet felé nézzen⁶.

Inter Oecumenici

A II. Vatikáni Zsinat liturgikus konstitúciójában egyetlen utalást sem találunk a szembemiszésre; ezt először az *Inter Oecumenici* instrukció⁷ 91. szakasza említi meg, melyet a liturgikus konstitúció gyakorlatba való átültetésével megbízott bizottság adott ki 1964. szeptember 26-án: „*Praestat ut altare maius exstruatur a pariete seiunctum, ut facile circumiri et in eo celebratio versus populum peragi possit*”. „Jobb (*praestat ut*), ha a főoltárt nem építik közvetlenül a falhoz, hogy könnyen körül lehessen járni, s azért, hogy szembemiszéshez használni lehessen (*peragi possit*)”. Az ezt megelőző 90. szakasz új templomok építéséről, ill. a régiek felújításáról és adaptálásáról szól a *Sacrosanctum Concilium* liturgikus konstitúció 124. szakasza alapján, mely azonban nem beszél régi templomok felújításáról vagy átalakításáról, hanem csak új templomok építéséről. E pontatlan hivatkozástól függetlenül, az *Inter Oecumenici* 91. szakasza alapján új templomok építése esetén a szabadon álló oltárok építése csupán ajánlott vélemény, amelyet egy évvel később Lercaro bíboros, a *Consilium* elnöke is megerősített, megjegyezve, hogy a *versus populum* celebrálás nem szükséges a szentmise lelkipásztorilag hatékony ünnepléséhez⁸.

³ Vö. Jungmann, J. A., *Rezension zu dem Werk von O. Nussbaum, Der Standort des Liturgen am christlichen Altar vor dem Jahre 1000*, in *ZkTh* 88 (1966), 445-450.

⁴ Vö. Joseph Ratzinger bíboros Lang, U. M., *Rivolti al Signore. L'orientamento nella preghiera liturgica* könyvéhez írt előszava, Edizione Cantagalli, Siena 2006, 7-9.

⁵ Vö. Mire jó az, hogy újra lehet háttal misézni? Nem az fejezi ki jobban az eucharisztikus jobban az eucharisztikus közösséget, ha a pap és a hívek körülállják az oltárt? Barsi Balázs atya válasza, in https://www.barsibalazs.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=62&Itemid=89

⁶ Vö. Alácsi E. J., *A szembemiszés gyakorlatának kritikája*, in *A jó harc. Tanulmányok az ősi római ritusról és a katolikus szent hagyományról*, Casa Editrice »La Magione« - Miles Christi, Poggibonsi – Budapest 2006, 30.

⁷ Sacra Rituum Congregatio, *Inter Oecumenici*, Acta Apostolicae Sedis, 56 (1964), 877-900.

⁸ Vö. Alácsi E. J., *A szembemiszés gyakorlatának kritikája*, 24.

Institutio generalis

1969 áprilisában jelent meg az új misekönyv, melynek általános rendelkezései, az *Institutio generalis Missalis Romani* 262. pontja megegyezik az *Inter Oecumenici* instrukció 91. szakaszával, egyetlen lényeges különbséget kivéve, mégpedig azt, hogy a *praestat ut* kifejezést elhagyták: „*Altare maius exstruatur a pariete seiunctum, ut facile circumiri et in eo celebratio versus populum peragi possit, quod expedit ubicumque possibile sit*”. „A főoltárt a faltól elválasztva kell megépíteni, hogy könnyen körül lehessen járni, ami – ahol csak lehetséges – kívánatos, s azért, hogy szembemisézéshez használni lehessen”. Amint az *Inter Oecumenici* instrukció esetében, úgy „itt sincs semmi egyetemesen és kötelezően előírva (főleg nem a régi oltárookra vonatkozóan), ráadásul nyelvileg eléggé világos, hogy az első mondatban a *"quod expedit"* (amely kívánatos/hasznos) nem az alárendelt mondatrész toldalékaira vonatkozik (körüljárhatóság és a szembemisézés lehetősége), hanem a főmondatban foglaltakra (az oltár faltól való különállására)”⁹.

Tény, hogy a „Római Misekönyv Általános Rendelkezései egy olyan dokumentumra utalnak, melynek erre a kérdésre nézve nincs egyértelmű rendelkezése, mint ahogy nem is lehet, hiszen ez az ajánlott vélemény semmilyen értelemben sem igazolható a II. Vatikáni Zsinat liturgikus konstitúciója alapján”¹⁰. Az *Inter Oecumenici* instrukció tehát egyik részében sem mondja és nem is sugallja semmiféle módon, hogy mindig és mindenütt a *versus ad populum* lenne a lehető legjobb formája a misének, hanem lehetőség nyílik erre, amikor ez kívánatos; az pedig, hogy az oltár asztal alakú, és nem szabad teljesen a falra illeszteni, semmiféle új liturgikus szabályt nem jelentett sem nyugaton, sem keleten¹¹.

A 2002-es misekönyv általános rendelkezései között a 299. rubrika változatlanul megismétli az 1969-es misekönyv 262. rubrikájának szövegét, elhagyva belőle azonban a *„quod expedit ubicumque possibile sit”* („ami, ahol csak lehetséges, kívánatos/hasznos”) hozzáadást. Sokfelé úgy tekintették ezt, mint az 1969-es szöveg szigorítását, amely azt jelentené, hogy most már általános kötelezettség van a nép felé fordított oltár felállítására; ezt az értelmezést azonban az Istentiszteleti és Szentségi Fegyelmi Kongregáció még korábban, 2000. szeptember 25-én elvetette¹². A celebráns papra vonatkozó rubrikákból is világosan kiderül, hogy az új misekönyv szerkesztői nem automatikusan a *versus populum* misézési irányt tételezik föl, különben logikátlan és felesleges lenne a papot a hívek felé való fordulásra felszólítani¹³.

⁹ Alácsi E. J., *Sarah vs. Lombardi – újabb konfliktus a szembemisézés kritikája miatt*, in <http://strigonium.blogspot.com/2016/07/sarah-vs-lombardi-ujabb-konfliktus.html>

¹⁰ Alácsi E. J., *A szembemisézés gyakorlatának kritikája*, 25.

¹¹ Vö. Bouyer, L., *Építészet és liturgia*, 69-70.

¹² Vö. J. Ratzinger bíboros U. M. Lang, *Rivolti al Signore* könyvéhez írt előszava, 7-8.

¹³ A vonatkozó rubrikák a következők:

124. [= 86.] A pap ezután ülőhelyéhez megy. A bevonulási ének végeztével a pap és a hívek állva keresztet vetnek. A pap mondja: Az Atya, a Fiú és a Szentlélek nevében. A nép feleli: Ámen. Majd a pap a *nép felé fordulva* kitarja a kezét és köszöntő szavakat mond valamelyik megadott formulával.

146. [= 107.] A pap visszatérve az oltár közepére, a *nép felé fordulva* kiterjeszti. majd összeszi kezét, és imádságra szólítja fel az egybegyűlteket: Imádkozzatok, testvéreim...

154. [= 112.] Ezután a pap kitért karral fennhangon mondja: Urunk, Jézus Krisztus, ... Ennek végén kezét kiterjeszti, majd összeszi és a *nép felé fordulva* békét hirdet: Az Úr békéje legyen veletek mindenkor.

1. A szembemisézés gyakorlatának kritikai megítélése

Miközben javában készülünk a Budapesten megrendezendő, 52. Eucharisztikus Világkongresszusra, magától értetődőnek tapasztaljuk római katolikus templomainkban a szembemisézés gyakorlatát. A közelmúltban jelent meg magyarul a jól ismert, nemzetközi tekintélyű liturgia tudós, Klemens Richter könyve¹⁴, melyben a misézés e módjának meglepően éles kritikáját olvashatjuk. A liturgia professzora szerint - aki a legkevésbé sem vádolható konzervativizmussal - a hagyományos, hossztengely menti elrendezésű „úttemplom” (*Wegekirche*) egy másik világba való átvezetést segít elő, a misztériumkultuszok és az ókori színházak óta ismert szimbolika. Az épített út képével lehet hivatkozni Isten népének úton levésére, ill. a zarándokló Egyházra. Mint fogalmaz: „Itt hiányzik a szemből szembe irányuló tekintet, itt senki nem a másikra néz, mindenki előre figyel; hiányzik a meleg kézfogás, az ember és ember közti odaadás, a szívbeli kötődés körfolyamata, hiszen itt mindenki, bár egymással összekötve, mégis magányosan áll. Váll a váll mellett, lépés a lépés mellett, egy egészé összeállva, egyenes vonalakká rendeződve, egy-egy szomszédal összeláncolva. Az útforma mindnyájukat egyedül hagyja az egészben, a szív elmagányosodott marad. Az emberek itt nem vonzódnak szívből egymáshoz, hiszen ennek a sémának nincs

157. [= 115.] Az ima befejeztével a pap térdet hajt, kezébe veszi a Szentostyát, azt kissé fölemelve tartja a paténa vagy kehely felett, és a *nép felé fordulva* mondja: Íme, az Isten Báránya...

158. [= 116.] Ezután az *oltár felé fordulva* a pap halkán mondja: Krisztus teste őrizzen meg engem...

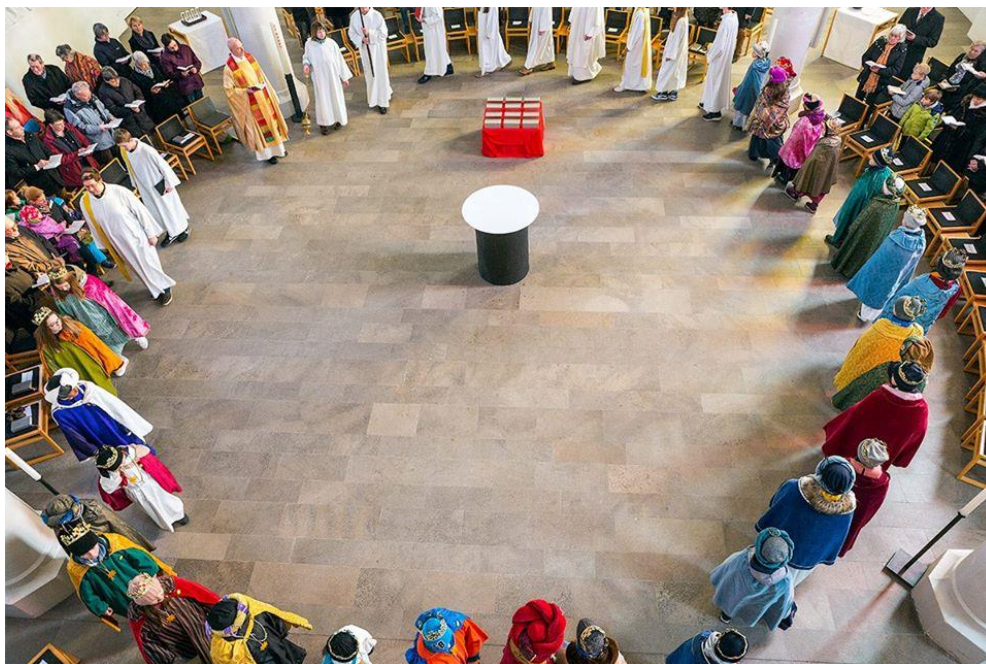
165. [= 122.] Majd a pap az oltárnál vagy a széknél állva a *nép felé fordul* és összetett kézzel mondja: Könyörögjünk! Ezután kitért kézzel elimádkozza az Áldozás utáni könyörgést...

¹⁴ Richter, K., *Templomtér és egyházkép. A templomtér és az élő közösség viszonya*, Bencés Kiadó, Pannonhalmi Főapátság 2019. Eredeti mű: *Kirchenräume und Kirchenträume. Die Bedeutung des Kirchenraums für eine lebendige Gemeinde*, Verlag Herder, Freiburg im Breisgau 1999. Elérhetőség: https://www.uni-muenster.de/imperia/md/content/fb2/d-praktischetheologie/liturgiewissenschaft/richter/kirchenr__ume_richter.pdf

szíve”¹⁵. Feszültség van a közelség megtapasztalása iránti igény (tudniillik, hogy elfogadjanak és szeressenek minket, ahogyan Isten elfogad és szeret), és aközött, ahogyan az egyes ember az istentiszteleten valójában érzi magát¹⁶.

Továbbá, mondja Richter, a II. Vatikáni Zsinat utáni celebrálási irány megfordítása, az ún. szembemisézés következtében egy „színpadra” és egy „nézőtérre” osztódik a templomtér, ami akár a liturgikus *reform szándékának az ellenkezőjéhez* is vezethet: a miséző pap a korábbihoz képest még nyilvánvalóbb módon áll szemközt a gyülekezettel, és ezzel jelszerűen azt a szerepet veszi fel, amely korábban az imádkozó közösséggel átellenben elhelyezkedő Istennek volt fenntartva. Márpedig a gyülekezet imádsága nem értelmezhető úgy, hogy az a miséző papra irányul, mint ahogy ez az úttemplom esetében nagyon könnyen bekövetkezhet, ha az oltár csak egy kicsit előbbre van lökve, és így a celebráns csak a gyülekezetre tud nézni¹⁷. Tehát attól, hogy az oltárt elhúzzuk a faltól, és valamelyest a tér közepe felé toljuk, még nem válik a struktúra olyan téré, amely megfelelne a *közösség* fogalmából kiinduló, új liturgia-értelmezésnek¹⁸. A kívánt együttlét helyett frontális szituáció alakul ki, a közösségiség helyett néha már elviselhetetlen szembenállás formálódik¹⁹. „Aligha van értelme kidíszíteni az oltár környékét, ha ezzel tulajdonképpen egy optimális színpadi teret hozunk létre, ahhoz hasonlóan, amihez a hívek a színházban vagy tévénézés közben hozzászoktak. Merthogy a liturgia nem egy szórakoztató műsor”²⁰.

2. Köralakban történő celebrálás?

¹⁵ Richter, K., *Templomtér és egyházkép*, 55.

¹⁶ Vö. Richter, K., *Templomtér és egyházkép*, 56.

¹⁷ Vö. Richter, K., *Templomtér és egyházkép*, 56-57.

¹⁸ Vö. Richter, K., *Templomtér és egyházkép*, 61.

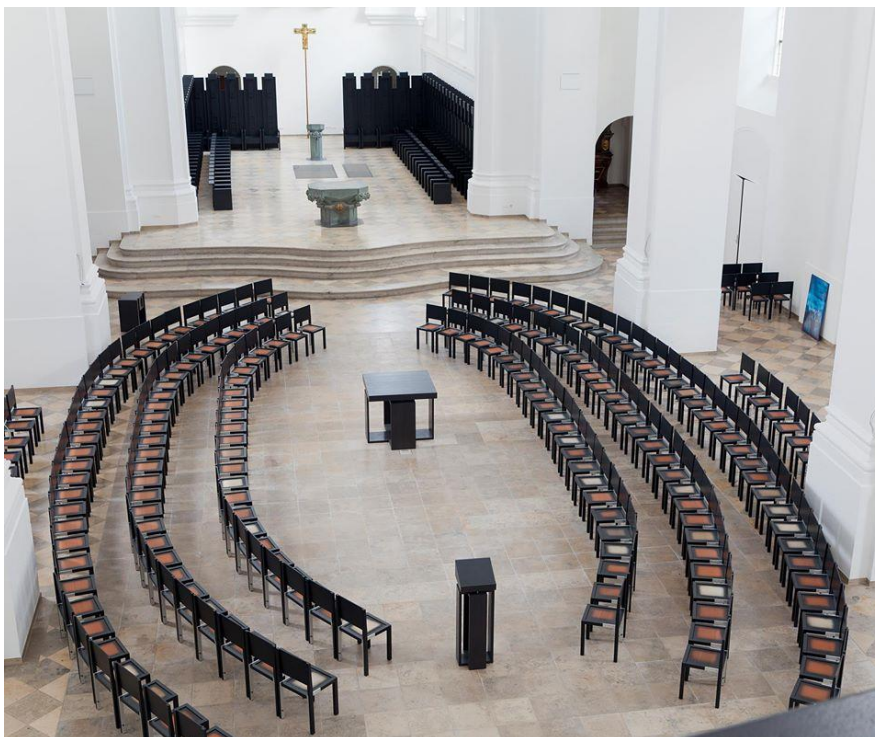
¹⁹ Vö. Richter, K., *Templomtér és egyházkép*, 18.

²⁰ Richter, K., *Templomtér és egyházkép*, 56. A szembemisézés gyakorlatának további és részletes kritikájáról egy korábbi tanulmányunkban írtunk; vö. Gruber L., *Versus Deum – versus populum? Avagy a versus orientem/absidem misézési mód jogosultságáról a római rendes rítusban, különös tekintettel a főoltár használatára*, in https://m.blog.hu/ka/katolikusvalasz/image/versus_deum_katolikus_valasz.pdf, 20-26.

Látva templomainkban (melyek közül a legtöbb, hagyományos építésű, ún. „úttemplom”) a szembemisézés gyakorlatát, ugyanakkor elfogadva annak imént megfogalmazott kritikáját, joggal adódik a kérdés, hogy vajon mi lehet a misézésnek a II. Vatikáni Zsinat szellemiségével egyező és annak megfelelő, helyes liturgikus kivitelezése? Talán a köralakban történő celebrálás fejezi ki leginkább a II. Vatikáni Zsinat által képviselt közösségiséget és *communio*-teológiát, a szentmise lakoma-jellegét, valamint biztosítja - a keresztségből közös méltóságából eredően - a keresztény nép tevékeny, cselekvő részvételét?

Joseph Ratzinger bíboros, a későbbi XVI. Benedek pápa szerint a szembemisézést, ill. a kör alakban történő celebrálást az „erősen kidomborított közösségi karaktere határozza meg, melyben pap és közösség egymás felé fordulva egy dialógusviszonyban állnak. Azzal is még mindig csak az Eucharisztia egy dimenziója fejeződik ki. A veszély abban áll, hogy ez a 'közösségségi' a közösséget zárt körré teszi, mely nem veszi többé észre a feltörő szentháromságos dinamikát, mely éppen az Eucharisztia nagyságát adja. A kör az önmagát tökéletessé tevő, és önmagát ünneplő közösség jelképe. Ezen elképzelés ellen, mely az autonóm, önmagának elegendő közösség ideájával találkozik, a liturgikus nevelés minden erejével tenni kell. A közösség nem önmagával dialogizál, hanem közös mozgásban van a visszatérő Úr felé”²¹. Ezzel szemben a hagyományos miszésési irány, vagyis a pap és a hívek közösen a templom szentélye, ill. Kelet felé fordulása, a felkelő Nap irányában történő celebrálása „az Eucharisztia kozmikus irányulását, ill. egyidejűleg feltámadás-teológiai és így szentháromságos jelentését hozza magával, valamint egy 'paruziális' kijelentés is, a remény teológiája, minden szentmisében Krisztus második eljövetele várásának a kifejeződése is”²².

3. Több fókuszú templomtér?

²¹ Ratzinger, J., *Das Fest des Glaubens*, 124.

²² Ratzinger, J., *Das Fest des Glaubens*, 122.

Az *úttemplom*, a *szembemisézés*, ill. a *köralakban* történő celebrálás problematikus gyakorlata helyett Klemens Richter a két vagy több pólusú - *ellipszis alakú* - templomtér kialakítását javasolja. Ez azt jelenti, hogy „a közösség a két fókuszpont körül gyűlik össze, míg a középrész szabadon marad az ünneplés számára (keresztelés, esküvő, szentmise, bérmálás, halottak felravatalozása). (...) A két gyújtópontú térben a celebráns már nem közvetlenül áll a hívekkel szemben, felszabadul a nyomás alól, h folyamatosan a gyülekezet egyfajta ellensúlyja legyen. Ezután ő is mindenekelőtt várakozó és megajándékozott lesz, mint a többiek”²³. Így folytatja: „Az ellipszis semmiképpen sem az önmagát tökéletessé tevő, önmagát ünneplő gyülekezet jelképe. Az üresen maradt közép egy önmagát teljesen odaajándékozó másakra való várakozást fejez ki, egyúttal meg is jeleníti. Az érzékeltetésnek ez a tere nem önmagában stabilizálja a gyülekezetet, hanem Istenre mutat, aki a közösség szívében akar lakást venni”²⁴.

Richter szerint csakis a többpólusú templomi térforma esetén tud megvalósulni a II. Vatikáni Zsinat szellemisége szerinti fordulat, a közösségi egyházkép jegyében, amikor is nincs többé a templomtér „*színpadra*” és „*nézőtérre*” osztva, hanem a misztérium éppen a gyülekezet közepében teljeseedik ki, maga a közösség egésze lesz a liturgikus cselekmény hordozója, amely korábban kizárólag a pap, a klérus, ill. az asszisztencia számára volt

²³ Richter, K., *Templomtér és egyházkép*, 59.

²⁴ Richter, K., *Templomtér és egyházkép*, 59-60.

fenntartva. „Megvalósul a liturgikus mozgalom által, elindított paradigma-, illetve perspektívaváltás folytatása is: teológiai értelemben az istentisztelet többé nem csupán a plébános vagy az előljárók ügye, hanem az egész közösség ünnepe”²⁵.

Befejezés

Tanulmányunk befejezéseként, a jól ismert és mindig is vallott „*lex orandi lex credendi*” axióma jegyében, utalnunk kell arra, hogy mélységesen szoros és belső összefüggés van *liturgia* és *hit*, illetve *tér* és *hit* között: a liturgia hatással van a hitünkre, ahogyan a térnek is befolyásoló szerepe van; a liturgikus tér nyomot hagy a hiten, és fordítva, a térforma sok mindent elárul a hitről. A templomtér mélyebben határozza meg egy közösség hithez való viszonyát, mint a homíliák szavai, ezért nem mindegy, hogyan alakítjuk ki azokat. A hitet jobban formálják a jelek, vagyis az érzelmi közeg, mint a liturgia tudományi stúdiumokon ésszel megszerezhető tudás. Keresztény hitünk kifejeződésének minden jelentős hangsúlyeltolódása a liturgikus tér megváltozását is eredményezi. A térforma tehát hordozza a közösség és az Egyház önértelmezését, egy nagyon meghatározott egyházkép és egyháztan tükröképét is²⁶.

Az Egyház és a közösség önmagáról alkotott mindenkori képe a történelem különböző templomépítészeti típusaiban is visszatükröződik. A térformákban is megmutatkozó megváltozott egyházkép megváltozott istentiszteleti értelmezést is feltételez. Míg az ősegyház a liturgiát a gyülekezet istentiszteleteként értelmezte, addig a késő ókor-középkorban a liturgia és templomtér a hierarchikusan szerveződő római birodalmi rendet reprezentálta. A kor statikus-intézményi egyházképének megfelelően az Egyház felülről lefelé erősen strukturált szervezet, melynek liturgiája egy ketté osztott templomi tételrendezés szerint zajlott: a hívektől elzárt szent területre csak a klérus léphetett be, míg a befogadó térrészben a nép arra várt, hogy a pap által közvetített kegyelmet befogadhassa. A főoltár fele irányult a liturgia, csúcspontján pedig az Oltáriszentség állt. A liturgia kultikus formájú volt, azaz a hívők a lentől felfelé irányuló tiszteletüket és imádatukat fejezték ki, igazodó testtartásuk a térdeplő imádat. Az oltár a kitekintés és a kifelé irányultság eszköze, amely tehát előrefelé, és azon túl, felfelé vezet, a mennyei Jeruzsálem felé. A hagyományos úttemplom hajójában szenteket láthatunk, akik az apszis felé menetelnek a földi egyház mennyei ősképeként, ahogyan a hívek evilági közössége is Krisztus, ill. az Őt szimbolizáló oltár felé tart és tekint. A templomtérben lejátszódó földi liturgia az égi liturgiának, a földi templomtér a mennyei Jeruzsálem képének felel meg, ahogyan az evilági gyülekezet a beteljesült egyház képmása²⁷.

A fentebb mondottakból az is következik, hogy a II. Vatikáni Zsinattal megváltozott egyházkép - érthető módon - megváltozott, újszerű templomi kialakítást, tételrendezést kíván, ami könnyen megvalósítható a gondosan megtervezett, újonnan épített templomok esetében (ld. többpólusú templomtér modellje). Nagy kérdés azonban, hogy szabad-e, lehetséges-e, és milyen módon-mértékben átépíteni a zsinat előtti, a hagyományos teológiai felfogás jegyében

²⁵ Richter, K., *Templomtér és egyházkép*, 61. A többpólusú, elliptikus elrendezés nyomán alakították át Németországban pl. a karlsruhei Szent István templomot, illetve a berlini Szent Hedvig-katedrális, hazánkban pedig a pannonhalmi bazilikát.

²⁶ Vö. Richter, K., *Templomtér és egyházkép*, 11-12.

²⁷ Vö. Richter, K., *Templomtér és egyházkép*, 12-13. 15. 51.

épült „úttemplomainkat”, és ennek megfelelően átalakítani azokban a liturgia celebrálásának mikéntjét, anélkül, hogy az a zsinati reform szándékának az ellenkezőjéhez vezetne (ld. szembemisézés és köralakban történő misézés problematikája)?

Zárszó

Végezetül, megszívlelendőnek tartom a nagy liturgista, Louis Bouyer következtetését a misézés gyakorlatát illetően a II. Vatikáni Zsinat egyháztanának és liturgikus rendelkezéseinek a fényében: „Vissza kell adni a mise első részének biblikus jellegét, valódi igeliturgiává téve, az eucharisztikus áldozatot pedig közösségi lakomává kell alakítani, amelyen mindenki részt vesz. Ahhoz, hogy ezt tegyünk, nem kell többé mesterségesen a római egyház gyakorlatával takaroznunk. Ezt legünnepélyesebb keretek között az egyetemes zsinat hirdette ki, amely most az egész Katolikus Egyház hivatalos hagyománya. Világos tehát, hogy a szemben vagy háttal történő misézést nem lehet elvi kérdésnek tekinteni, hanem kizárólag hasznossági kérdésnek. Minden a körülményektől függ: tudni kell, hogy hogyan jobb használni az oltárt egy adott helyzetben, és hogyan nem. (...) Az esetek nagyobb részében – a plébániatemplomoknál szinte mindig – pontosan a valódi közösségi liturgia visszaállítása szempontjából kell nyíltan kimondanunk, hogy a legjobb megoldás az marad, ha a pap a hívekkel azonos oldalon helyezkedik el az eucharisztikus imádság idején, mint az egész csoport látható feje”²⁸.

Mindezzel teljesen egybe cseng a betöltött hivatalos tisztsége révén a liturgia terén legkompetensebbnek számító egyházi személy, a vatikáni Istentiszteleti és Szentségfegyelmi Kongregáció jelenlegi prefektusának, a guineai származású Robert Sarah bíborosnak a közelmúltban mondott buzdítása: „Nagyon fontos, hogy, amilyen gyorsan csak lehet, visszatérjünk ahhoz a gyakorlathoz, amikor a papok és a hívek együtt ugyanabba az irányba

²⁸ Bouyer, L., *Építészet és liturgia*, Agapé Kiadó, Szeged 2000, 71-72.

fordulnak, Kelet felé, vagy legalábbis a templom apszisa felé, az Úr felé, aki jön. (...) Arra kérem önöket, hogy ahol csak lehet, vezessék be ezt a gyakorlatot” (2016, London, Sacra Liturgia Konferencia)²⁹. „Ez megfelel a zsinat betűjének és szellemének. Az Egyház első századainak tanúságai ezt bizonyítják. (...) Mint az Istentiszteleti és Szentségi Fegyelmi Kongregáció prefektusa azzal állok elő, hogy a *versus orientem* [Kelet felé misézés] a misekönyv rubrikái által jóvá van hagyva, mert ez az apostoli hagyományhoz tartozik. Ahhoz nem szükséges külön engedély, hogy valaki így misézzon, pap és hívek az Úr felé fordulva. Ha fizikailag nem lehetséges *ad orientem* [Kelet felé] misézni, akkor az oltárra szükséges keresztet tenni jól láthatóan, hogy vonatkozási pont legyen mindenki számára. A kereszten lévő Krisztus a keresztény Kelet”³⁰.

Dr. Gruber László plébános, teológiai tanár

Dr. Gruber László a Szeged-Csanádi Egyházmegye papja, a szentesi Szent Anna Plébánia vezetője. A Collegium Germanicum et Hungaricum növendékeként szerzett Rómában teológiából bakkalaureátust, ill. licenciátust, Budapesten pedig doktorátust. A szegedi Gál Ferenc Főiskola docense (2007-2019).

²⁹ <http://www.catholicerald.co.uk/news/2016/07/05/cardinal-sarah-asks-priests-to-start-celebrating-mass-facing-east-this-advent/>

³⁰ Sarah, R. – Diat, N., *A csönd ereje. A zaj diktatúrájával szemben*, Szent István Társulat, Budapest 2018, 204-205; eredeti mű: *La force du silence – Contre la dictature du bruit*, Librairie Arthème Fayard, Paris 2016. Jelen tanulmány szerzője, személyes érintettségtől és érdeklődéstől vezérelve, kihallgatást kért és kapott is a bíborostól 2018. augusztus 7-én a római hivatalában, mely beszélgetés során R. Sarah megerősítette a könyvében leírtakat a *versus orientem* misézés jogosultságát és indokoltságát illetően.

Summary

The critical judgement of the paradigm shift and church space transformation following the Second Vatican Council.

As the most significant effect of the Second Vatican Council reform is the most possibly fast and universal spread of the "Celebration facing the people" (*celebratio versus populum*) in the Latin ritual, although neither direct nor indirect indication can be found in the *Sacrosanctum Concilium* Liturgical Constitution that the Altar should face the people. The Celebration "facing the people" is sharply criticized by J. Ratzinger (Pope Benedict XVI) and also K. Richter, Prof. of Liturgy, according to whom the "Celebration facing the people" divides the church space to a "stage" and "auditorium" that can even lead to the opposite of the liturgical reform intention. For the *communio*-theology represented by the Second Vatican Council, for the character of the liturgical feast and for the practicing Christian's participation a more focused, ellipse shape church space is utmost suitable. Cardinal Robert Sarah, Prefect of the Congregation for the Divine Worship and the Discipline of the Sacraments is also encouraging the priests to return to the practice where the faithful and the priests turn together into the same direction, eastwards or at least towards the apse, to the Lord who comes.